

УДК 336.14

Г.О.СУКРУШЕВА

Харківський інститут фінансів

Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ЯК ОСНОВНА ЛАНКА МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

Розглянуто сучасний розвиток місцевих бюджетів України, проаналізовано сучасний понятійний апарат визначення «місцевий бюджет», на основі поняття вітчизняних та зарубіжних авторів обгрунтовано власне визначення поняття «місцевий бюджет».

Рассмотрено современное развитие местных бюджетов Украины, проанализирован современный понятийный аппарат определения «местный бюджет», на основе понятия отечественных и зарубежных авторов обосновано собственное определение понятия «местный бюджет».

Considered a modern development of the local budgets of Ukraine, analyzed the current conceptual apparatus definition of «municipal budget», based on the concept of domestic and foreign authors, grounded in fact the definition of «municipal budget».

Ключові слова: місцеві фінанси, місцевий бюджет, кошторис доходів і видатків, фонди фінансових ресурсів, соціально-економічний розвиток.

Бюджету належить важлива роль у фінансовій системі держави. Через бюджет здійснюється фінансування заходів економічного і соціального розвитку, що мають загальнодержавне значення, а також стосуються міждержавних відносин. За його допомогою перерозподіляється частина фінансових ресурсів між адміністративно - територіальними одиницями України з метою вдосконалення структури суспільного виробництва і забезпечення соціальних гарантій населенню. Бюджет є важливим інструментом держави, через який забезпечується контроль за станом виробництва в цілому.

В економічній літературі визначення поняття «місцеві бюджети» немає єдиної точки зору. Вагомий вклад у фінансову науку, в тому числі з бюджетних питань, внесли українські та зарубіжні вчені: Василік О., Кириленко О., Кравченко В., Павлюк К. [1, 5-7] та ін.

Метою статті є обгрунтування визначення поняття «місцевий бюджет» на основі визначення вітчизняних і зарубіжних науковців з метою його удосконалення та обгрунтування етапів розвитку місцевих фінансів України.

Розвиток бюджетних відносин пов'язують з появою держави, але пройшло багато часу перш ніж бюджет став невід'ємним атрибутом держави, а необхідність його формування була усвідомлена людьми. Цьому передувала тривала еволюція товарно-грошових відносин, вироблення системи збирання і витрачання державних доходів, яка б задовольняла більшу частину суспільства, забезпечувала виконання

державою таких важливих функцій, як захист від посягань інших держав, фінансування соціально-економічного розвитку країни.

Елементи створення системи місцевого самоврядування розпочалися з XI-XV ст., у цьому періоді країни Європи були поділені на князівства та інші територіально-громадські об'єднання, розвиток яких залежав від особливостей їх історичного розвитку, типу цивілізацій, які у ньому склалися, ходу етнічних процесів, розвитку господарських зв'язків, транспортних шляхів, особливо торгівля спонукала до становлення міських громад які мали статус автономних одиниць, прикладом таких громадських утворень можна вважати міста Галицько-Волинського князівства, які реалізовували на своїй території закони магдебурзького права.

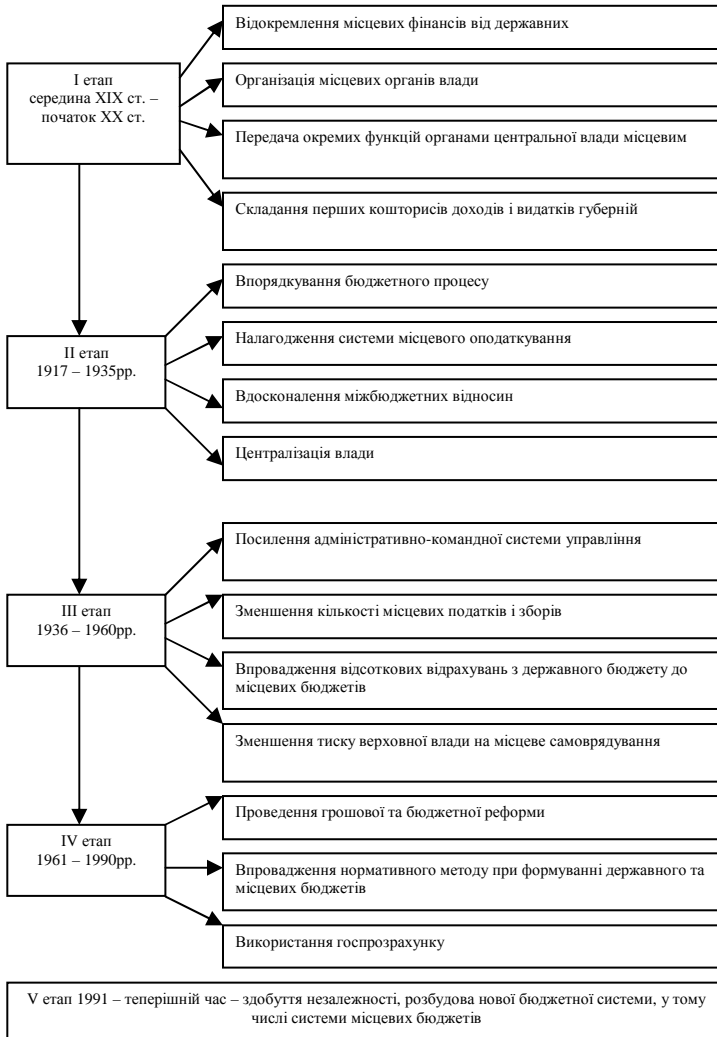
Саме поняття «самоврядування» виникло та було вжите в період Великої французької революції, щоб підкреслити самостійність громади щодо держави. У 1808 р. пруський міністр барон фон Штейн використав ідею самоврядування в законі про статуси міст.

Місцеве самоврядування в його сучасному розумінні з'явилося в середині XIX ст., і його становлення можна розподілити за п'ятьма етапами (рисунок). Термін «місцеве самоврядування» вперше обґрунтував німецький юрист Р.Гнейст для визначення такого виду управління на місцях, за якого територіальні громади законодавчо було наділено правом самостійного вирішення місцевих проблем.

У Західній Європі та Північній Америці за останні двісті років право на місцеве самоврядування, незважаючи на значну різноманітність систем, стало конституційно визнаним у більшості держав. Конституційні норми в цих країнах гарантують муніципалітетам, провінціям, іншим регіональним та територіальним утворенням право самостійного урядування і самоорганізації. Зовсім недавно всі посткомуністичні держави Східної Європи внесли положення про місцеве самоврядування до своїх конституцій та законів [5, с.22].

Становлення місцевого самоврядування в Україні розпочалося на теренах розбудови Київської держави в період IX-X ст., на цьому етапі з'явилися земства, які існували під керівництвом дворянства, де можна було прослідкувати елементи децентралізації влади. Більш активного розвитку місцеве самоврядування дістало наприкінці XIX ст., після відміни кріпацтва, що в свою чергу позитивно вплинуло на розвиток сільського господарства, промисловості та інших економічних і політичних процесів [5, с.19].

Узагальнюючи вищезазначене, можна визначити етапи становлення місцевого самоврядування в Україні (рисунок), які охоплюють п'ять етапів розвитку місцевих фінансів.

Етапи становлення місцевого самоврядування в Україні

В історичному аспекті саме слово «бюджет» походить від нормандського «bouque bouqte», що означає «кишеня», «торба». З нього надалі утворилося англійське слово «budget», яке пізніше в такому написанні перейшло й у французьку мову [2].

Спочатку місцевий бюджет, як офіційний документ, був звітом про фактично зібрані доходи і проведені витрати самоврядної громади. Надалі, з розвитком фінансової системи держави, постала необхідність заздалегідь визначати доходи громади для покриття покладених на неї державних повноважень.

В перші роки організації бюджетної системи місцеві бюджети розглядалися як сукупність завдань, доручених місцевим органам, і сукупність коштів, котрими вони володіють для їх задоволення. Деякі вчені за основу визначення місцевих бюджетів приймають територіальний принцип, розглядаючи їх як бюджети окремих адміністративно - територіальних одиниць.

На початку ХХ ст. місцевий бюджет характеризували як сукупність матеріальних засобів, що перебувають у розпорядженні місцевих органів влади для досягнення їх цілей. На той час розвитку фінансової думки поняття місцевого бюджету так само, як і місцевих фінансів, ототожнювалося з поняттям державних фінансів, але у вужчому значенні, головним завданням общин та місцевих органів самоврядування вважалося саме забезпечення виконання регіоном державного бюджету та збирання загальнодержавних податків та зборів на даній території.

Відомий французький фінансист О.П. Годме писав, що місцевий бюджет є складовою державних фінансів, а державні фінанси – це ніщо інше як суспільне багатство грошей та кредиту, що перебуває в розпорядженні органів держави. Саме в цьому твердженні вперше зароджується ідея про те, що за допомогою місцевого бюджету держава, поряд із розв'язанням класичних проблем, покладених на державний бюджет, як політичних, оборонних, зовнішньоекономічних завдань, починає виконувати соціальну функцію суспільного добробуту. Користуючись розмежуванням фінансових ресурсів на загальнодержавні та місцеві, держава забезпечує населенню матеріальний достаток та безпечне існування, і немало роль в цьому вперше починають відігравати саме місцеві бюджети.

Тлумачення поняття «місцевих бюджетів» різних авторів подано в таблиці.

Морфологічна оцінка поняття «місцеві бюджети»

№ п/п	Автор	Сутність поняття	Ключові слова
1	2	3	4
1	Василик О.Д.	Місцеві бюджети – фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань та функцій, що покладаються на органи місцевого самоврядування [1]	Фонди фінансових ресурсів

Продовження таблиці

1	2	3	4
2	Сунцова О.О.	Місцеві бюджети – сукупність розподільчих відносин, які виникають у зв'язку з утворенням та використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади в процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб суспільства [9]	Сукупність розподільчих відносин
3	Кириленко О.П.	Місцеві бюджети – план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [5]	Для забезпечення завдань і функцій
4	Кравченко В.І.	Місцевий бюджет – це план (кошторис) видатків і доходів відповідного місцевого органу влади чи самоврядування, який необхідно розглядати як правовий акт і як економічну категорію [6]	План (кошторис) видатків і доходів
5.	Павлюк К.В.	Місцеві бюджети – це фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань і функцій, що покладаються на органи місцевого самоврядування. [7]	Фонди фінансових ресурсів
6	Економічний словник	Місцеві бюджети це грошові відносини, що виникають між місцевими органами самоврядування та суб'єктами розподілу створеної вартості в процесі формування територіальних фондів грошових коштів, які використовуються для соціально-економічного розвитку регіонів та поліпшення добробуту їх населення. [2]	Соціально-економічний розвиток
7	Положення про фінанси 1926 р.	Місцеві бюджети складають частину єдиної системи фінансів СРСР і знаходяться в безпосередньому віданні місцевих Рад та їх виконавчих комітетів. [8]	Частина єдиної системи фінансів
8	Бюджетний кодекс	Місцеві бюджети – бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування, які забезпечують необхідними грошовими ресурсами фінансування соціально економічних заходів, що здійснюються органами влади й управління на відповідній території [3]	Фінансування соціально-економічних заходів
9	Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»	Місцевий бюджет (бюджет місцевого самоврядування) – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій, повноважень місцевого самоврядування [4]	Забезпечення повноважень місцевого самоврядування

1	2	3
10	Таким чином	Місцевий бюджет – це частина єдиної системи фінансів, яка представляє собою план (кошторис) доходів і видатків фондів фінансових ресурсів, які формуються, розподіляються та перерозподіляються для забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування, та фінансування соціально-економічних заходів.

Розглянувши визначення місцевих бюджетів, які дають провідні фахівці, і визначення, які зазначено в законодавчих актах, на нашу думку, можна стверджувати, що місцевий бюджет – це частина єдиної системи фінансів, яка являє собою план (кошторис) доходів і видатків фінансових ресурсів, які формуються, розподіляються та перерозподіляються для забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування та фінансування соціально-економічних заходів.

Як економічна категорія, місцевий бюджет має певні, властиві лише йому особливості – зосередження певної частини національного доходу на рахунках територіальної одиниці та її подальше використання на задоволення економічних і соціальних потреб певної громади.

Місцеві бюджети займають одне з центральних місць в економічній системі кожної держави, їх роль і значення безпосередньо зумовлені типом економічної системи, обраними цілями та пріоритетами суспільного розвитку.

Питання удосконалення процесу формування доходів місцевих бюджетів та пошук резервів їх збільшення є надзвичайно актуальним в умовах розширення повноважень, якими наділяються органи місцевого самоврядування. Протягом останніх років в Україні спостерігається негативна тенденція до зменшення частки власних доходів у структурі доходів місцевих бюджетів, як результат, збільшення кількості дотаційних бюджетів. Недостатність власних стабільних доходів значно обмежує вплив місцевих органів влади на соціально-економічний розвиток регіонів. Тому розширення та оптимізація джерел наповнення місцевих бюджетів є надзвичайно актуальним завданням, вирішення якого сприятиме підвищенню рівня фінансової незалежності органів місцевого самоврядування і якісному виконанню покладених на них завдань та функцій.

Наявна тенденція до надмірної централізації доходів у Державному бюджеті для подальшого спрямування трансфертів до місцевих бюджетів призводить до збільшення зустрічних фінансових потоків та не сприяє нарощуванню власної доходної бази, що підтверджують показники виконання місцевих бюджетів. Так, у 2006 р. обсяг трансфер-

тів у доходах бюджету Харківської області становив 1892091,3 тис. грн., у 2007 р. – 2332935,4 тис. грн., у 2008 р. – 3376172,1 тис. грн., у 2009 р. – 3262946 тис. грн., а у 2010 р. – 4036404,8 тис. грн. Проведений аналіз формування доходів бюджету Харківської області упродовж 2006-2010 рр. засвідчив про збільшення обсягу міжбюджетних трансфертів, що у свою чергу негативно позначається на фінансовій самостійності бюджетів місцевого самоврядування [10].

Фінансова самостійність органів місцевої влади – це незалежність від бюджету вищого рівня при виконанні покладених на них функцій.

Для визначення рівня фінансової самостійності прийнято користуватися показником питомої ваги незв'язаних дотацій у доходах місцевих органів влади, який відображає обсяги фінансової допомоги місцевим органам влади з боку державної влади, яка не обумовлюється конкретною метою та завданнями. В Харківській області цей показник за останні п'ять роки склав: у 2006 р. – 17,9% , у 2007 р. – 19,1%, у 2008 р. – 18,3%, у 2009 р. – 23,8%, у 2010 р. – 25,2%, що вказує на збільшення залежності Харківської області від бюджету вищого рівня [10].

В ході економічних реформ в Україні відбувся перерозподіл частини повноважень і відповідальності між рівнями влади. Але при цьому обсяг фінансових потоків, які визначаються взаємними розрахунками між бюджетами, як представлено вище, майже не скоротився в порівнянні з колишньою системою виконання єдиного консолідованого бюджету країни, що відрізнявся високим ступенем централізації управління. Майже 60% від доходів місцевих бюджетів УРСР у 1980-х роках формувалося за рахунок двох джерел – податку з обороту та платежів державних підприємств і організацій з прибутку. В цілому за рахунок закріплених податків і доходів формувалося приблизно 1/3 сукупних надходжень до місцевих бюджетів, бюджетні трансферти становили 1/5, решта надходжень – це регулюючі податки [8].

Підводячи підсумки дослідження економічної сутності бюджету, можна відзначити, що розвиток фінансів місцевого самоврядування можна розподілити на п'ять основних етапів. Розбудова місцевих фінансів України потребує, на сьогодні, використання зарубіжного досвіду та минулих досягнень. Аналіз теоретичних поглядів дозволив авторові визначити, що місцевий бюджет – це частина єдиної системи фінансів, яка представляє собою план (кошторис) доходів і видатків фінансових ресурсів, які формуються, розподіляються та перерозподіляються для забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування і фінансування соціально-економічних заходів.

- 1.Василик О.Д. Теоретичні основи побудови бюджетного механізму / Д. Василик // Фінанси України. – 2000. – №11. – С.38-46.
- 2.Гончаров С.М., Кушнір Н.Б. Тлумачний словник економіста / С.М. Тимошенко. – Рівне: НУВГП, 2008. – 264 с.
- 3.Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. №2456-VI // ВВР. – 2010. – № 50-51. – Ст. 572.
- 4.Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 р. №280/97 // ВВР. – 1997. – №24. – ст. 170, зі змінами.
- 5.Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика) / О.П. Кириленко. – К.: НІОС, 2000. – 384 с.
- 6.Кравченко В.І. Місцеві фінанси України / В.І. Кравченко. – К.: Т-во "Знання", 1999. – 386 с.
- 7.Павлюк К. В. Формування доходів місцевих бюджетів / К.В. Павлюк // Фінанси України. – 2006. – № 4. – С.24-37.
- 8.Положення про місцеві фінанси: Постанова ЦВК СРСР від 25 квітня 1926 р.
- 9.Сунцова О.О. Місцеві фінанси / О.О. Сунцова. – К.: ЦУЛ, 2010. – 488 с.
- 10.Інформація про виконання зведеного бюджету Харківської області за 2006-2010 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: kharkivoda.gov.ua/uk/document/view/id/3334.

Отримано 20.12.2011

УДК 658.15

Н.В.ЧЕБАНОВА, д-р екон. наук

Українська державна академія залізничного транспорту, м.Харків

ОСОБЛИВОСТІ КОЕФІЦІЄНТНОГО АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Проведено дослідження системи ключових показників деталізованої оцінки фінансового стану підприємства. Визначено перспективність їх використання у вітчизняних умовах ведення бізнесу. Розроблено і запропоновано методичні рекомендації щодо підвищення результативності коефіцієнтного аналізу фінансового стану вітчизняних підприємств.

Проведено исследование системы ключевых показателей детализированной оценки финансового состояния предприятия. Определена перспективность их использования в отечественных условиях ведения бизнеса. Разработаны и предложены методические рекомендации повышения результативности коэффициентного анализа финансового состояния отечественных предприятий.

Research of system of key indicators of the detailed estimation of a financial condition of the enterprise is carried out. Perspectivity of their use in domestic conditions of business dealing is defined. Methodical recommendations of increase of productivity ratio analysis of a financial condition of the domestic enterprises are developed and offered.

Ключові слова: фінансовий стан, коефіцієнтний аналіз, вітчизняне підприємство.

Адекватний вибір методологічного апарату дослідження і досягнення бажаного рівня достовірності результату оцінки фінансового стану вітчизняного підприємства є одним із основних проблемних і суперечливих питань теорії фінансових обчислень.